

Vydává federální ministerstvo financí ČSFR ve spolupráci se Státní bankou československou ve vydavatelství Economia, a.s. Praha

© federální ministerstvo financí ČSFR

Adresa redakce: Vinohradská 49, 120 74,
Praha 2

Telefon: 2110, I. 360, 361

Vedoucí redaktor: Ing. Ivan Kočárník, CSc.

OBSAH

Ivan KOČÁRNÍK: Státní rozpočty na rok 1991	1
Jiří JONÁŠ: Hospodářská politika: alternativy a meze.....	5
Pavel ŠTĚPÁNEK: Jaké daně do tržní ekonomiky?.....	12
Jaromír CÍSAŘ: O vlastnictví měst a obcí	17
Dagmar HANZLOVÁ: Finanční a odpisová politika a proces transformace čs. ekonomiky	25
Finance a úvěr v zahraničí	
Josef MERVART: Systém daní v SRN, jejich výnosy a způsoby rozdělení do různých rozpočtů	35
Informace	
Věra KAMENÍČKOVÁ: Seminář o makroekonomické politice.....	45
Aleš BULÍŘ – Jiří JONÁŠ: Informace k publikaci překladu knihy F.S. Mishkina.....	47

Uprostřed čísla:

Frederic S. MISHKIN: **Ekonomie peněz, bankovnictví a finančních trhů** (1. část): s. 1-24

Publishers: Federal Ministry of Finance of CSFR in Cooperation with Czechoslovak State Bank in Publishing House Economia, Prague

© Federal Ministry of Finance of CSFR

Editor's Office: Vinohradská 49, 120 74
Prague 2, CSFR

Chief Editor: Ivan Kočárník

CONTENTS

Ivan KOČÁRNÍK: The State Budgets for 1991	1
Jiří JONÁŠ: The Economic Policy: Alternatives and Limits	5
Pavel ŠTĚPÁNEK: What Taxes in the Market Economy?.....	12
Jaromír CÍSAŘ: The Problems of Property of Municipalities.....	17
Dagmar HANZLOVÁ: The Financial and Amortization Policy and the Process of the Czechoslovak Economy Transformation.....	25
Finance and Credit Abroad	
Josef MERVART: The Tax System in West Germany, Its Yields and Modalities of Distribution to Various Budgets	35
Information	
Věra KAMENÍČKOVÁ: The Course on Macroeconomic Policy	45
Aleš BULÍŘ – Jiří JONÁŠ: Information on the Translation of the Book by F.S. Mishkin.....	47

In the centre of the journal:

Frederic S. MISHKIN: The Economics of Money, Banking and Financial Markets
(Part I): pp. 1-24

Finanční a odpisová politika a proces transformace československé ekonomiky

Dagmar HANZLOVÁ*

Finanční a odpisová politika praktikovaná v rozvinutých tržních ekonomikách je součástí celkového komplexu opatření orientovaných na širokou, státem garantovanou podporu rozvoje nových technologií a jejich rychlé difuze do výrobního procesu. Zájem státu o tyto aktivity je motivován snahou přinejmenším neztratit - vzhledem k silné mezinárodní konkurenci - současné pozice na trzích. V důsledku probíhajících integračních procesů získává na intenzitě také mezinárodní konkurence v rámci dosud více či méně ochraňovaných domácích trhů. V obdobném postavení se na své cestě "zpět do Evropy" ocitne zcela zákonitě i Československo, a to pouze s tím rozdílem, že jeho "startovní handicap" bude obzvláště nepříznivý. Vždyť zatímco podle prognóz západních ekonomů si vyspělé ekonomiky v průběhu devadesátých let zcela osvojí techniku spjatou s kvalitativně novým technologickým paradigmatem druhé etapy vědeckotechnické revoluce, stojí československá ekonomika před úkolem co nejrychleji překonat hlubokou technologickou zaostalost, která dnes dosahuje již více než čtvrt století. Proto by měl komplex problémů souvisejících s realizací "technického přezbrojení", zejména zpracovatelského průmyslu, tvořit jádro národního hospodářského strategie. Jen tak lze v reálném čase překonat sociálně-ekonomický úpadek Československa.

Docílení radikálního zvratu v oblasti investiční politiky - a obecněji v hospodaření - se základními fondy - není myslitelné bez transformace dosavadního systémového prostředí. Zcela nezastupitelnou roli sehráje v rámci tohoto procesu postupná aktivizace finančních nástrojů. Přitom daňové a odpisové politice je v systému tzv. veřejných financí v rozvinutých tržních ekonomikách připisováno zcela prominentní postavení. Jestliže ve svých počátcích byla finanční a odpisová politika státu zaměřena na prevenci proti vzniku masové nezaměstnanosti (jako společensky destabilizujícímu faktoru), pak v důsledku akcelerace technologického rozvoje se těžiště jejího působení přeneslo do oblasti stimulace osvojování progresívní techniky.

Obecné principy finanční a odpisové politiky

Daňová a odpisová politika státu je ve vyspělých západních zemích podřizována celkové investiční strategii, kdy stát prostřednictvím distribuce a redistribuce důchodů podnášuje či tlumí sklon podnikatelské sféry k investování. V tomto smyslu systém

*Ing. Dagmar Hanzlová, CSc., pracovnice Ekonomického ústavu ČSAV Praha
Práspěvek byl po úpravách predán redakci začátkem září 1990.

zdaňování a odepisování reprezentuje jeden z nejvýznamnějších nástrojů státní hospodářské politiky v podmírkách rozvinuté tržní ekonomiky.

Propojení daňového režimu s odepisováním vychází z pojetí odpisů jako součásti celkového důchodu podniku, a tudíž jako položky odpočitatelné od daňového základu. Čím větší je podíl odpisů, tím menší část z celkového důchodu podléhá zdanění. Velikost objemu odpisů je určována uzákoněnou dobou odepisování a použitou odpisovou metodou. V případě, že již sama délka normované doby životnosti kapitálového statku přináší podstatné zrychlení návratnosti nákladů spjatých s pořízením investice (v relaci k její skutečné ekonomické životnosti), pak v kombinaci s použitím některé z metod urychleného odepisování se intenzita amortizace znásobí. Výše zdanění důchodu podniku tedy ovlivňuje intenzitu zájmu o tvorbu interních prostředků na financování investic. Jelikož "nadprodukce" odpisů pohltí část zisku a cena produkce se utváří v rámci tržních relací, je použití metod urychleného odepisování zajímavé především pro podniky dosahující vysokého zisku.

Systém urychleného odepisování bývá charakterizován jako svého druhu nepřetržitý tok krátkodobých investičních úvěrů, který v průběhu času vytváří de facto jeden dlouhodobý státem poskytovaný úvěr s neustále se posouvající dobou splatnosti. Právě pod tímto zorným úhlem zaujmala k uvedenému způsobu odepisování řada autorů s ortodoxními marxistickými názory velmi kritická stanoviska, jež byla založena na jednostranném zdůrazňování "techniky" státem zvýhodňované tvorby investičních zdrojů (tedy snižování daňového základu) při přehlídzení jeho potenciálních pozitivních efektů.

Cílem této kritiky bylo obhájení metody lineárního odepisování jako nástroje, který údajně adekvátně zachycuje proces fyzického opotřebení pracovních prostředků. Odhlédneme-li od evidentní absurdity samotného požadavku sledovat v podmírkách rychlého technického pokroku proces fyzického opotřebení (odpovídající ostatně ryze naturálnímu chápání ekonomických procesů), nelze ignorovat již dávno prokázaný fakt, že ani průběh fyzického opotřebení nelze vyjádřit lineární funkcí.

Vlastní urychlené odepisování lze ostatně interpretovat i způsobem zcela odlišným od jeho pojetí jako zvláštního typu investičního úvěru, neboť regulaci daňového zatížení důchodu podniku a uzákoněnými pravidly odepisování stát de facto především determinuje rozhodování podniku v záležitosti tvorby interních investičních zdrojů. Jelikož úroveň daňových sazeb není a priori dáná, jde tedy spíše o "princip spojitých nádob" než o doplácení státu na tvorbu interních investičních prostředků podniků.

Státem provozovaná daňová stimulace tvorby odpisů vychází z psychologického předpokladu, že snadná dostupnost a dostatečnost interních zdrojů spjatá s minimalizací průvodních rizik zvyšuje "přitažlivost" investování. Z celospolečenského hlediska lze význam odpisů spatřovat zejména v tom, že vytvářejí stabilizovaný zdroj finančování, což má příznivý vliv na utváření optimálních podmínek pro rozhodování o podnikové investiční strategii v dlouhodobém časovém horizontu. Kromě toho, že urychlené odepisování zohledňuje současnou vysokou intenzitu technického pokroku v tvorbě prostředků na obnovu a rozvoj, přispívá také k zesílení tlaku na intenzivnější integrální využívání nově instalované techniky.

Tzv. daňové amortizace, jakož i dalších forem uplatňovaných daňových úlev se v neposlední řadě využívá i k oslabení inflačního znehodnocování odpisového fondu. Podle propočtu amerického ekonoma G. Terborga, který se zabýval zkoumáním

závislosti mezi stupněm inflačního znehodnocení odpisů a úsporou na úrocích (jíž by bylo dosaženo urychleným odepisováním), může být např. inflační znehodnocování představované v ročním průměru růstem cen investic ve výši 3 % zcela kompenzováno úsporou na úrocích pouze za předpokladu, že výše ročních odpisů dosáhne 35 % pořizovací hodnoty příslušné investice.

V podmínkách rychlého technického pokroku, kdy lze sotva s větší přesností předem odhadnout intenzitu procesu morálního opotřebení různých typů strojů a zařízení, a tím méně pak docílit jeho zohlednění v odepisovém režimu, vede systém urychleného odepisování také ke snížení rizika plynoucího z potřeby předčasného vyřazení strojního zařízení z důvodu jeho náhlého morálního znehodnocení. Že nejde o pouhou teoretickou možnost, lze dokumentovat na příkladu mikroelektroniky, kde je nebezpečí rychlého morálního zastarání všeobecně považováno za vysoce aktuální.

K historii finanční a odepisové politiky

Jako integrální součást celkové hospodářské politiky ekonomicky vyspělých zemí prošla finanční politika dvěma základními vývojovými fázemi. Vznik prvej fáze byl těsně spjat s procesem formování nástrojů státního intervencionismu v duchu Keynesovy teorie, reagující na ničivé krize třicátých let. Zájem státu se soustředil na velkorysou podporu investiční aktivity jako nejvýznamnějšího prostředku k vytváření nových pracovních příležitostí a zároveň jako faktoru ovlivňujícího dynamiku růstu národního důchodu. Nedílnou součástí této terapie byla strategie nízké úrokové míry, jež umožňuje rozšíření okruhu efektivních investičních projektů. K širokému využívání daňových úlev, v zájmu podpory tvorby odpisů, došlo prakticky až po druhé světové válce a zvláště pak od druhé poloviny padesátých let. Nicméně první pokus s možností alternativní volby odepisové metody byl realizován již ve třicátých letech ve Švédsku.

Na téma účinnosti více či méně velkorysé daňové podpory tvorby interních zdrojů na investice jsou již od sedesátých let (a zejména pak v letech sedmdesátých) vedeny živé diskuse. Kritici tohoto systému argumentují tím, že pohyb soukromých investic je iniciován v prvé řadě vývojem poptávky a zcela zanedbatelně pak na něj působí přímé finanční stimuly. Jelikož v reálu je sklon k investicím ovlivňován celým souborem vzájemně se podmiňujících faktorů (subjektivní faktory spjaté s osobností podnikatele nevyjímaje), lze předpokládat, že intenzita jejich působení v čase se mění v závislosti na konkrétních sociálně-ekonomických podmínkách jednotlivých zemí, a zejména pak v závislosti na charakteru uplatňovaného technologického pokroku. Proto je nesnadné jednoznačně identifikovat jejich podíl na výsledném efektu.

Jako argumentu vypovídajícího spíše ve prospěch koncepce pozitivního vlivu urychleného odepisování - či obecněji daňových úlev - na investiční aktivitu podnikatelské sféry lze použít příkladu, který se nabízí ve spojitosti s daňovou a odepisovou reformou realizovanou počátkem sedesátých let v USA. Cílem reformy z roku 1962 bylo vytvoření optimálních podmínek pro urychlenou modernizaci zastaralého strojového parku zpracovatelského průmyslu jako platformy pro zvýšení konkurenčních schopností amerického zboží - viz [American Machinist 1962]. V důsledku zrušení tzv. Bulletinu F (v němž byly zakotveny odepisové normy platné již od roku 1930) a uzákonění progresivních forem daňových úlev se rychlosť odepisování fixního kapitálu v USA dostala na úrovnu Velké Británie a Japonska a

před ostatní konkurenční země. Jestliže např. podle Bulletinu F bylo u kapitálu s normovanou dobou životnosti 9 let možné odepsat v prvém roce 10,5%, v roce druhém 19,9 % a v průběhu 5 let pak 42,7 % z pořizovací ceny investice, pak po reformě činila uvedená posloupnost (při snížení normované doby životnosti na 13 let) 15,4 %, 28,4 % a 56,6 %. Při použití tzv. 7%ního investičního daňového úvěru se úhrada investičních nákladů ještě více zrychlila - v pátém roce dosahovala již 70,6 % z hodnoty pořizovacích nákladů [Budweiser 1966, s. 112, 127].

Investiční daňový úvěr zavedený v roce 1962 byl poskytován na investice, jejichž životnost dosahovala minimálně 4 roky. Úvěr se realizoval formou odečtení částky odpovídající stanovenému úvěrovému procentu od sumy daně ze zisku. V průběhu let se sazby úvěru měnily v závislosti na délce doby životnosti aktiv. V roce 1981 se např. výše úvěru pohybovala v rozmezí 6 % - 10 %. Nepřímo o účinnosti tohoto typu daňové stimulace svědčí fakt, že přechodně docházelo k pozastavení jeho poskytování, aby se zabránilo investičnímu přehřívání americké ekonomiky.

V důsledku reformy z roku 1962 se synchronně se snížením průměrné doby odepisování fixního kapitálu ve zpracovatelském průmyslu USA z 15 let na 13 let (ve strojírenství pak dokonce z 19 na 12 let) zkrátila skutečná průměrná doba obratu kapitálu řádově na 19 let, ve strojírenství přibližně na 16 let. Do roku 1973 poklesl uvedený ukazatel o další rok (ve strojírenství o 1,5 roku). Tato vysoká intenzita reprodukce kapitálu trvá prakticky dosud, a to přirozeně nejen v USA.

Nápadná změna kvalitativních charakteristik naturální a hodnotové reprodukce fixního kapitálu v USA v souvislosti s uskutečněním daňové reformy z roku 1962 naznačuje, že vliv finanční politiky státu na investiční proces nelze přehlížet, i když je zřejmé, že jeho účinky se budou měnit v závislosti na "příznivé konstelaci" ostatních faktorů. Proto se jako adekvátnější jeví postavení otázky účinnosti daňových úlev jako otázky jejich úměrnosti. Není náhodou, že zmíněné diskuse byly a jsou vedeny zejména ekonomy z USA a Velké Británie, kde rozdíl mezi tzv. komerční (či ekonomickou) životností kapitálu a tzv. daňovou amortizací (tax depreciation) byl ještě donedávna značný. Ještě v roce 1981 byl např. v USA zaveden tzv. systém zrychlené úhrady nákladů (ACRS - Accelerated Cost Recovery System), který měl prostřednictvím daňové amortizace napomoci alespoň k částečné kompenzaci cenové inflace, jež sílila od druhé poloviny sedmdesátých let.

Daňová reforma z roku 1981 změnila nejen lhůty odepisování, ale také odpisové metody. Jestliže do té doby činila průměrná doba odepisování strojů a zařízení v průměru 8,6 let, pak v důsledku reformních opatření se její délka snížila až na 5 let. Dramatické zkrácení doby odepisování investic amerických společností vedlo k investičnímu boomu, k růstu světové úrokové míry a k masivní redistribuci světového kapitálu ve prospěch USA [Sinn 1985, s. 239]. O velkorysosti poskytovaných daňových úlev počátkem osmdesátých let v USA svědčí také uzákoněná možnost prodeje či předání daňové úlevy jednou společností druhé.

Kritici reformy z roku 1981 dokazovali, že nový daňový systém učinil efektivními i ty investiční projekty, které by za normálních okolností být efektivní ani zdaleka nemohly. Vlna kritiky zapříčinila, že se původně plánovaná další liberalizace odpisového systému nekonala. Naopak byla zrušena možnost přecházet z jedné odpisové metody na druhou a jako jediná metoda urychleného odepisování byla uzákoněna metoda zmenšujícího se zůstatku. Zprísnění pravidel odepisování se pro

jevilo také v tom, že od pořizovací hodnoty nové investice byla odečtena částka rovnající se polovině poskytnutého investičního daňového úvěru.

Není pochyb o tom, že účinnosti daňového zvýhodnění investic "nahrávalo" až do počátku sedmdesátých let technologického paradigmata masové produkce, vyznačující se vysokou závislostí ekonomického růstu na dynamice investic. Naopak vyčerpání technicko-ekonomických možností tohoto technologického principu, jež bylo provázeno postupující difúzí technologických inovací s kvalitativně zcela odlišnými technicko-ekonomickými parametry, přispělo velkou měrou k celkovému oslabení efektů daňové stimulace. Podle propočtu japonských ekonomů došlo v průběhu sedmdesátých let ke snížení multiplikačního efektu investic ve zpracovatelském průmyslu o 2,9 % a v odvětví zpracování uhlí a nafty dokonce o 9,5 % [kolektiv: Japonia 1988, s. 100]. Narušena byla také relace mezi dynamikou investic v průmyslu a tvorbou nových pracovních míst.

Kritiky masivní státní daňové podpory investic, jež vycházely z řad neokonzervativců, vedly v polovině osmdesátých let ke snížení intenzity daňových úlev pod heslem posílení neutrality daňového systému. Ve Velké Británii se po roce 1981 postupně snížila daň ze zisku z 52 % až na 35% v roce 1987. Průměrná doba odepsiování zůstala beze změny a činí u strojů a zařízení 8 let. Výrazného snížení daňového zvýhodnění bylo docíleno zrušením tzv. prvotní slevy, která do té doby umožňovala při použití odpisové metody zmenšujícího se zůstatku odepsat v prvém roce - kromě 25% v rámci "regulérního" odepsiování - navíc ještě určité procento z ceny investice. V letech 1981 až 1984 tak bylo možné odpsat v prvém roce prakticky celou zálohanou částku [Studencov 1988, s. 139]. V USA vedla reforma uskutečněná v roce 1986 ke zrušení investičního daňového úvěru a k určitému prodloužení průměrné doby odepsiování. Normovaná doba odepsiování přestala být předmětem dohody investora s finančními orgány. Sazby byly stanoveny pevně, při rozdělení kapitálových aktiv do šesti základních skupin.

Společným znakem finančních reforem probíhajících v západních ekonomikách v polovině osmdesátých let je zejména snižování daňového zatížení zisků. Tak např. ve Francii byl podíl zisku podléhajícího zdanění snížen ze 45 % na 42 %, v Japonsku se předpokládá snížení daňové sazby ze 43,3 % na 37,5 % [Studencov 1988, s. 132]. V sousedním Rakousku se uskutečnila daňová reforma v roce 1989 a jejím výsledkem bylo snížení daňové sazby korporacím z 55% na 30% [Facts 1988, s. 5]. Na rozdíl od snížení daňových sazeb společností nejsou změny v odpisových systémech tak četné. Příčinou je zcela evidentně již konstatovaná diference v míře daňové amortizace. Proto se např. ani ve Francii či SRN zatím s reformou odpisového systému nepočítá. I z této stručné charakteristiky daňových reforem z poloviny osmdesátých let je zřejmé, že jejich cílem nebylo úplné zrušení systému daňové amortizace. Přitom eventuální snížení rychlosti tvorby odpisových zdrojů je na druhé straně do určité míry kompenzováno možností využití tzv. finančních inovací provázejících rozvoj finančních trhů. Nově se konstituujícím finančním nástrojem, jejichž působnost se neomezuje pouze na tvorbu interních finančních prostředků, jsou připisovány potenciální výhody, jež se projevují ve zvýšené přístupnosti externích zdrojů financování (např. zlevňování a zpružňování úvěrů) a v připravenosti čelit investičním rizikům. Interní zdroje financování si však i nadále zachovávají své dominantní postavení ve struktuře investic; dokonce se konstatuje, že v prvé polovině osmdesátých let se

jejich postavení dále posílo, a to zejména v některých západoevropských zemích - viz tabulka č. 1.

I když si tato úvaha neklade za cíl poskytnout vyčerpávající přehled faktorů, jež mohou potenciálně ovlivňovat investiční chování podnikatelské sféry, nelze se na druhé straně alespoň nezmínit o rozporuplném hodnocení významu úrokové míry.

Tabulka č. 1 Podíl celkových interních finančních zdrojů na financování investic

země	období	
	1975-80	1981-85
SRN	68,3	81,1
Francie	47,3	38,6
Itálie	23,8	23,9
Velká Británie	52,6	55,9
Nizozemí	53,1	71,4
USA	57,2	68,1

pramen: OECD Non-financial Companies Financial Statements

Ostatně "učené hádání" o postavení úrokové míry má již svoji mnohaletou, bohatou historii. V posledních desetiletích se lze často setkat s argumentem, že v podmínkách, kdy je financování investic realizováno z větší části na konto interních financí, již úroková míra neplní funkci prahové hodnoty efektivnosti investic, neboť investice mohou být z hlediska podniku efektivní, i když této prahové hodnoty nedosáhnou. I v tomto případě se rýsuje určitá souvislost mezi zaujímanými postoji a intenzitou tvorby interních financí v té které zemi. Zatímco tedy např. v anglosaské ekonomické literatuře je vliv úrokové míry zpochybňován, lze se setkat ve francouzských pramenech s následujícím konstatováním: "Úroková míra ve vztahu k podniku působí významně na tvorbu kapitálu. Její zvýšení o jeden procentní bod má za následek pokles investic o 2%." [Problèmes 1988, s. 14]

Finanční a odpisová politika v podmínkách československé ekonomiky

Hlavní bariérou bránicí široké aplikaci systému financování a odpisování, analogického systému praktikovanému v zemích s rozvinutou tržní ekonomikou, je faktická nekonvertibilita československé měny, která spolu s nedostatkem tzv. tvrdých měn znemožňuje potenciálním investorům překonat silné nabídkové omezení, jež reálně existuje na domácím trhu investičních statků. Z uvedeného důvodu je nezbytné synchronizovat postupné zavádění systému moderní odpisové politiky (ale také širší uplatňování finančních inovací) se zvyšováním dostupnosti moderní techniky domácí i zahraniční. V opačném případě by se z nástroje stimulujícího realizaci modernizačních investic stal zdroj dalšího prohlubování nerovnováhy na investičním trhu a faktor podněcující zesilování inflačních tlaků. Inflační tlaky by byly generovány nejen zvyšujícím se převistem poptávky po investicích nad jejich nabídkou, ale také "projekcí" růstu odpisů (v důsledku využití urychljených odpisových metod) do cen produkce - z důvodu nerozvinutosti nebo nedostatečné rozvinutosti tržního mechanismu, mechanismu tvorby cen.

Při zohlednění "cílové funkce" finanční a odpisové politiky lze postupnost v její

aplikaci v podmírkách československé ekonomiky realizovat pouze formou účelového výběru jednotlivých nástrojů a jejich využitím ve speciálním režimu, jehož pravidla by byla vymezena národní hospodářskými preferencemi (strukturální změny, podpora exportu, ekologie apod.). Při výběru vhodných finančních nástrojů je třeba zvažovat nejen jejich potenciální pozitivní, ale také možné negativní účinky. Tak např. v případě selektivně povolovaného urychleného odepisování se musí přihlédnout ke stupni transformace cenového systému a k možnostem hmotného krytí dodatečně vytvořené investiční poptávky. Přitom účinnost urychleného odepisování bude nižší u podniků s vysoce odepsanými základními prostředky, což spolu s jejich chronickým podceněním (v relaci k růstu cen "nové" techniky) zužuje bázi pro získávání dostatečného objemu odpisů na modernizaci. V důsledku dlouhodobě praktikovaného extrémně extenzivního modelu reprodukce základních fondů v Československu není podíl podniků s vysoce odepsanými základními fondy žádnou výjimkou - právě naopak. Průměrný stupeň hodnotového opotřebení se u strojů a zařízení v jednotlivých odvětvích průmyslu pohybuje v pásmu od 52 % (výroba papíru a celulózy) do 66 % (v chemickém a gumárensko-osinkovém průmyslu). Situaci ve strojírenství z podnikového pohledu dokládá *tabulka č. 2*.

Tabulka č. 2 Průměrný stupeň hodnotového opotřebení strojů a zařízení ve strojírenství v roce 1987
(počet podniků = 100)

průměrný stupeň hodnotového opotřebení	podíl podniků		
	ČSSR	ČSR	SSR
- 45	8,5	4,2	18,2
46 - 50	9,1	5,4	20,5
51 - 60	45,1	45,0	51,1
61 - 70	32,7	38,8	10,2
71 a více	4,6	6,6	-

pramen: zpracováno z podkladů FSÚ

Prezentované údaje o stupni hodnotového opotřebení jsou "opticky" vylepšovány používanou metodikou propočtu, kdy do jmenovatele zlomku "vstupuje" i hodnota souboru již zcela odepsaných strojů, tedy strojů "neprodukujících" odpisy, zatímco v čitateli figurují oprávky vztahující se pouze k souboru odepisovaných fondů. Přitom jestliže v průměru za průmysl dosahuje podíl odepsaných strojů a zařízení kolem 23 %, pak speciálně ve strojírenství nemá daleko do 30 %. že v Československu průměrný stupeň hodnotového opotřebení fondů podniků nekoreluje s jejich ekonomickou výkonností, není třeba dodávat. Proto podpora modernizačních investic poskytovaná (v souladu s vytypovanými prioritami) prostřednictvím finančních nástrojů musí vycházet z jejich účelné kombinace.

Při všeestranně omezených zdrojových možnostech československé ekonomiky a její hluboké technologické zaostalosti není možné v historicky dohledné době provést žádoucí modernizaci pouze vlastními silami. Do značné míry technologicky předurčená úroveň technicko-ekonomických parametrů produkce neposkytuje šanci výrazněji zvýšit konkurenční schopnost československého exportu za účelem získání dodatečných prostředků na nákup zahraniční techniky. Strategie zdrojového zabezpečení léty vysoce nakumulovaných modernizačních potřeb by měla vycházet

z optimální kombinace využití potenciálních zdrojů vnitřních i vnějších. Vždyť právě transformace ekonomiky v moderní ekonomiku tržního typu vytváří reálnou záruku toho, že použité vnější zdroje, tedy i zahraniční úvěry, budou účelně využity. Ostatně absolutní záruky v oblasti investování nikdy neexistovaly, investiční proces byl vždy spjat s menšími či většími riziky.

Proces transformace ekonomiky a její postupné integrace do ekonomiky evropské a světové nelze uskutečnit bez současného překonání negativních (dosavadním ideologickým působením zatížených) postojů nezanedbatelné části naší veřejnosti k ekonomickým jevům, které budou tento vývoj zcela zákonitě provázet, či přesněji: utvářet. Jde zejména o legalizaci volného pohybu kapitálu. Za daného nepříliš utěšeného stavu československé ekonomiky nelze s realizací příslušných opatření dluho otálet a čekat na okamžik, až se postoje lidí postupně "přetransformují". Tytam jsou doby, kdy zahraniční investice byly směrovány především do rozvojových zemí s levnou pracovní silou. Pravidla hry se v průběhu osmdesátých let změnila a zatímco nízké mzdy a určitá fyzická infrastruktura předtím zcela postačovaly jako podmínky nutné pro přitažení zahraničního kapitálu, je to dnes vysoce rozvinutá lidská a technologická infrastruktura, která může přilákat zahraniční investory. Využívání technologií na vysokém stupni automatizace snížilo drasticky podíl pracovních nákladů v nákladech celkových. Tak např. v průměrných nákladech na výrobu veškeré spotřební elektroniky představují dnes náklady na pracovní sílu ne více než 10 % [Lütkenhorst 1988, s. 222].

Technický rozvoj tedy změnil tok přímých zahraničních investic zpět do ekonomicky rozvinutých zemí, jež pro využití moderních technologií mají příslušné zázemí. Tomuto procesu také napomohly integrační procesy probíhající v rámci západní Evropy. Aktuální potřeba technologického "přezbrojení" Československa a snaha zapojit se do procesu celoevropské integrace by měly být dostatečně silnými pohnuškami k urychlenému vytváření příznivých podmínek pro realizaci této formy technologického transferu.

V souvislosti s omezenými zdroji deviz se rovněž nabízí možnost nabývání progresivní techniky formou leasingu. Zatímco na našich podmírkách k významnějšímu rozšíření této formy získávání techniky nedošlo, dochází v západoevropských zemích k jejímu velmi dynamickému rozvoji. Západoevropský leasing se na celkovém světovém leasingovém trhu podílí v současné době zhruba jednou čtvrtinou. V roce 1988 se leasing podílel na financování investic např. ve Velké Británii zhruba 32 %, ve Španělsku více než 25 %, ve Francii a SRN cca 15 % [Problèmes 1990, s. 12].

Že s přijetím radikální modernizační strategie nelze příliš otálet, naznačuje i "pohyb" vznikající v RVHP. Podmínky pro export československého zboží se budou i na tomto teritoriu zhoršovat, což je další faktor, s nímž je nutné reálně kalkulovat.

Závěrem

Zostřování ekonomické soutěže na světových trzích a proces internacionálizace jednotlivých národních ekonomik vede ve vyspělých zemích k široké, státem garantované podpoře rozvoje vědy a techniky a ke stimulování permanentní modernizace výrobních kapacit. Strategie rychlé modernizační obnovy je ze strany státu uskutečňována především prostřednictvím systému zdaňování a odepisování. Z propojení daňového režimu s tvorbou odpisů vychází pojetí odpisů jako součásti

celkového důchodu podniku a zároveň jako položky odpočitatelné od daňového základu. V podmírkách, kdy výše ceny výrobku není určována individuálními náklady výrobce, proto daňová a odpisová politika funguje jako účinný nástroj regulace tvorby interních investičních zdrojů.

I když se názory ekonomů na účinnost daňové stimulace tvorby odpisů často diametrálně liší, je nesporné, že ani vlna liberalizace, která v průběhu 80. let iniciovala realizaci finančních reforem, fakticky neodstranila systém daňové amortizace. Došlo spíše k jeho racionalizaci, o čemž svědčí příklad USA a Velké Británie. Na rozdíl od všeobecného snižování daňových sazeb společnosti nejsou tudíž změny vlastního odpisového systému v jednotlivých zemích tak četné. Rozvoj finančních trhů pak zároveň prostřednictvím finančních inovací dále usnadňuje přístup podnikatelů k investičním prostředkům.

Snaha o výrazné rozšíření československého exportu na náročné zahraniční trhy a naopak nutnost postupně otevírat vlastní domácí trh zahraniční konkurenci činí extrémně naléhavou otázku uskutečnění zásadní modernizace vysoce technologicky zaostálého výrobního potenciálu Československa. Rychlosť, s níž se podaří překonat současný technologický handicap československých výrobců, bezprostředně určuje dynamiku budoucího ekonomického a sociálního rozvoje a postavení Československa ve světové ekonomice.

V souvislosti s postupnou transformací československé ekonomiky vzniká otázka, do jaké míry je v současné době využitelný daňový a odpisový systém praktikovaný v zemích s rozvinutými tržními vztahy. Obecně lze konstatovat, že hlavní bariérou, která zatím brání v efektivním využití tohoto systému státní stimulace investic, je právě dosavadní nerozvinutost tržních mechanismů. Využití jednotlivých finančních nástrojů v zájmu podpory modernizačního úsilí je proto nutné "dávkovat" v návaznosti na postupnou realizaci ekonomické reformy a její konkrétní výsledky, zejména pak v oblasti privatizace a demonopolizace. Přitom bude účelně využít k urychlení obnovy vysoce morálně a fyzicky opotřebeného strojového parku československého průmyslu také další možnosti, jako jsou zejména přímé zahraniční investice či leasing.

Úspěšnost v navazování intenzívnych ekonomickej vztahov s vyspělymi zemiami pri zhoršujúcich se podmínkach zahraničnobchodnej smeny v rámci RVHP je tudíž prímo úmerná prijetí optimálnej modernizačnej strategie a rychlosťi, s ktorou bude realizovaná transformácia československej ekonomiky.

LITERATURA

American Machinist: October 15, 1962.

BUDAVEJ, J.V.: Vosprievodstvo osnovnogo kapitala v SSSR. Moskva, Mysl 1966.

Facts and Figures on Austria Economy. CA Quarterly Creditanstalt, Vienna, 1988, č. 1.

Kolektiv: Japonija, ekonomika, občestvo i naučno-techničeskij progress. Moskva, Nauka 1988

LÜTKENHORST, W.: Challenges from New Trends in Foreign Direct Investment. Intereconomics, 1988, September/October.

Problèmes économiques, 1988, č. 2056.

Problèmes économiques, 1990, č. 2171.

SINN, H.W.: Accelerated Depreciation and the US Trade Deficit. Economic Policy, 1985, November.

STUDENCOV, V.B.: Nalogovoje regulirovaniye kapitalovloženij v vedúčich kapitalističeskikh stranach i jeho reforma v 80-e gody. Serija ekonomičeskaja, 1988, č. 5

Financial and Amortization Policy and Process of the Czechoslovak Economy Transformation

Rate of speed in overcoming of contemporary technological handicap of Czechoslovak producers in comparison with their competitors in western markets determines directly dynamism of future economic and social development and position of Czechoslovakia in the world economy. In connection with gradual transformation of the economy there is arising a question, to a what extent is possible in present conditions to use liberal tax and amortization system practised by developed countries. Generally is possible to claim, that the main barrier protecting effective utilizing of the state stimulation investment system is lack of modern technology in the domestic market and for the present only internal convertibility of Czechoslovak currency. Using of respective financial instruments for support of modernizing effort is therefore necessary to dose in contact with gradual realization of the economic reform and its concrete results. In the opposite case the disequilibrium on the capital market would be deepened and inflationary pressures would be strengthened. With respect for substantial limits of internal investment sources is desirable to pay extraordinary attention to remove obstacles till this time obstructing larger inflow of foreign capital and also to direct attention to possibilities given by leasing.